

Jozef Jablonický

POVSTANIE BEZ LEGIEND

N

N

Jozef Jablonický

**POVSTANIE
BEZ LEGIEND**

Autor: © Jozef Jablonický (dedičia) / LITA, 2024

Vydal: © N Press, s. r. o., v roku 2024 ako svoju 124. publikáciu

Druhé, rozšírené vydanie

ISBN 978-80-8230-237-3

Jozef Jablonický

POVSTANIE BEZ LEGIEND

Dvadsať kapitol
o príprave a začiatku
Slovenského národného
povstania

OBSAH

Samizdatové rúcanie legiend	11
Predhovor k I. knižnému vydaniu z roku 1990	23
Povstanie 1944 – I. zväzok	
Úvod	25
1. Vojenské ústredie	29
2. Čatlošovo memorandum	43
3. Odlet delegácie	61
4. Plán povstania	81
5. Ozvena partizánskych akcií	91
6. Po vyhlásení štatária	107
7. Utajovanie a prietahy	127
8. V znamení partizánskeho rajóna	157
9. Poverenia a prípravy v Malárovej armáde	177
10. Postoje vojakov a politikov	193
11. Partizánska horúčka	207
12. Výnimočný stav a okupácia	225
13. Vyhlásenie povstania	251

14.	Bratislava za a proti	267
15.	Povstalecká Trnava	281
16.	Ústup z Považia	297
17.	Nápor okupantov cez Bratislavu	305
18.	Debakel v Nitre	325
19.	Zlyhanie Malárovej armády	351
20.	Nástup v obkľúčení	387
	Sprievodný list	433
	Za česť generála Viesta	445
	Generál Malár	471
	Kto bol generál Kalina	497
	PhDr. Jozef Jablonický, DrSc.	509
	Bibliografická poznámka	511
	Zoznam použitej literatúry	513
	Zoznam použitých skratiek	533
	Menný register	541

SAMIZDATOVÉ RÚCANIE LEGIEND

Keď sa v roku 1984 v komunistickom Československu pompézne oslavovala vtedajšia oficiálna verzia Slovenského národného povstania a vychádzali k problematike desiatky menších i „gigantických“ diel tzv. dvornej historiografie, rozhodol sa Jozef Jablonický, ktorý už desať rokov žil osud režimom proskribovaného historika, odpovedať na nový nános historických klamstiev a poloprávd jedinou správnou cestou – zintenzívnením tvorby vlastného nezávislého dejepisectva o odboji a SNP. A to všetko v čase, keď mal zakázaný prístup k bádaniu v štátnych archívoch a jeho osobný archív a domáca knižnica boli drancované domovými prehliadkami ŠtB, ktoré sa uskutočňovali nielen s cieľom hľadania kompromitujúceho materiálu k jeho už uverejneným, ale aj k pripravovaným samizdatom. No ani tieto represívne zásahy totalitnej štátnej moci, zásahy do slobodného štúdia materiálov či cestovania a stretávania sa s priateľmi a pamätníkmi historických udalostí, odbojného ducha Jablonického, upísaného hľadaniu objektívnej pravdy o svetlých i chmúrnych stránkach povstaleckého príbehu, nezastavili. Čím väčšie prekážky štátnej moci prichádzali, tým väčšie bolo Jablonického odhodlanie nemlčať. A chvalabohu, vďaka tejto jeho „buldočej“ povahe a neohýbaniu chrbtice či charakteru uzrela v novembri 1988 svetlo sveta jeho 377-stranová strojopisná samizdatová monografia Po-

ustanie 1944.¹ Aj keď najsilnejším impulzom k jej napísaniu boli práve výročné „jarmočné“ predstavenia komunistického totalitného režimu, okiadaajúce prostredníctvom oficiálnej historiografie právo komunistov na autoritatívne vedenie spoločnosti, Jablonického monografia bola výsledkom širšej disidentskej samizdatovej tvorby. *Povstanie 1944*, rozdelené na 20 kapitol, odzrkadľovalo fakticky celú jeho „osvietenú“ tvorbu od druhej polovice 60. rokov, keď sa v roku 1969 nezmazateľne a doteraz neprekonateľne zapísal do dejín slovenskej historiografie svojou priekopníckou monografiou *Z ilegality do povstania*.² Na viaceré kapitoly z tohto prelomového diela, zameraného na opis príbehu nekomunistického odboja (akéhosi neoficiálneho pendanta a kritického obrazu Husákovho *Svedectva o Slovenskom národnom povstaní*), potom nadviazal aj v samizdate, prepracovávaním či dopĺňaním svojich predošlých kapitol o peripetiách príprav povstania (problémy politického a vojenského zjednocovania odboja, ťažkosti koordinácie so Sovietmi, partizánska „horúčka“ leta 1944 a pod.). Niektoré svoje rozsiahle samizdatové štúdie Jablonický využil ako podklady a opäť prepracoval či doplnil v kapitolách monografie *Povstanie 1944*. Iné kapitoly boli takmer nové a odzrkadľovali výsledky Jablonického disidentského výskumu problematiky SNP v posledných rokoch, pričom si treba znova uvedomiť bezprecedentné snahy komunistického totalitného režimu eliminovať hrozbu nezávislého dejepisectva zhabaním rukopisov Jablonického pripravovaného diela pri domových prehliadkach ŠtB. Ale ako samotný autor neskôr poznamenal, aj takéto „neprijemnosti“ ho naučili, ako sa do budúca zabezpečiť voči takejto mocenskej svojvôli, a napokon vlastne aj ony prispeli k tomu, že výsledná samizdatová monografia bola značne odlišná od jej pôvodných, zhabaných konceptov – podkladových štúdií. Jozef Jablonický tak musel text chtiac-nechtiac mnohokrát meniť, dopĺňať, precizovať, vracat sa k niektorým predošlým formuláciám a záverom, až pokiaľ nevznikol skutočne vyspelý výsledný text, ktorý tak prešiel niekoľkonásobnou

¹ JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie 1944*. I. zväzok. Bratislava: samizdat, 15. novembra 1988, 377 s.

² JABLONICKÝ, Jozef: *Z ilegality do povstania*. Bratislava: Epoque, 1969, 536 s.

³ HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. II. upravené vydanie. Bratislava: Epoque, 1969, 638 s.

autorskou korektúrou. Apropos, samo-korektúrou najlepšieho historika odboja a SNP vzniklo dielo, ktoré bolo určite mnohonásobne hodnotnejšie, ako keby bola monografia vystavená oficiálnej korektorskej cenzúre „dvorných“ historikov.

Na prvý pohľad zainteresovanému čitateľovi a najmä profesijne zaťažnému historikovi zide na um otázka, ako je vôbec možné, že Jozef Jablonický mohol bez prístupu k štátnym archívom či viacerým knihám napísať skutočne hodnotné vedecké dielo. Treba si však uvedomiť, že išlo o autorovu celoživotnú tému a už za jeho oficiálneho pôsobenia v štruktúrach Historického ústavu Slovenskej akadémie vied (do r. 1974) bol najlepším znalcom problematiky odboja a SNP. Mal za sebou rozsiahly a pedantný archívny výskum v ústredných i regionálnych slovenských archívoch, v Prahe i v Západnom Nemecku. Mal zhromaždenú rôznorodú literatúru československej, sovietskej i západnej proveniencie a z nej vyabstrahované stovky excerptov. Aj keď o mnohé pramene, výpisky a zdroje prišiel počas razíí ŠtB pri domových prehliadkach, mnohé potrebné zdroje ostali zakomponované v rôznych už publikovaných samizdatových štúdiách, kolujúcich medzi priateľmi či uložených mimo dosahu a pozornosti ŠtB. Preto ani veľmi neprekvapí, že Jablonického samizdatová monografia čerpá z počtu vyše 250 vedeckých monografií a štúdií – skutočne veľmi solídneho heuristického „balíka“ prameňov nielen z pohľadu samizdatovej, ale aj akejkolvek oficiálnej (vrátane súčasnej) historiografie. A pri oceňovaní kvantity a kvality vedeckých literárnych, spomienkových a archívnych zdrojov, využitých Jablonickým v podmienkach protirežimnej „ilegality“, si treba uvedomiť i fakt, ktorý jeho dielo posunul na úplne iný level od vtedajšej dvornej historiografie: nebol zviazaný predsudkami či obavami používať zdroje ideologicky „druhej strany“, literatúru či spomienky, ktoré vyšli na Západe, najmä z produkcie demokratickeho či ľudáckeho slovenského exilu. Jablonický zároveň ako jeden z prvých vo veľkej miere a prirodzene, intuitívne využíval dnes modernú tzv. oral history, keď si každý jeden sporný fakt či nejasnú situáciu overoval od priamych účastníkov dobových udalostí. A tu opäť nerobil rozdiely medzi svedectvom komunistickým režimom pozitívne hodnotenej osobnosti alebo, práve naopak, režimom a jeho ofi-

ciálnou historiografiou obchádzanej, kritizovanej či priamo zavrhovanej osobnosti. A určite to boli práve návštevy politicky degradovaných a spoločensky zaúradovaných predstaviteľov povstaleckej Demokratickej strany a najmä povstaleckej armády, ktoré primáli Jablonického k prehodnocovaniu akéhokoľvek ultimatívneho tvrdenia oficiálnej historiografie voči nim. Ich príbeh, overený archívnymi prameňmi, nezávislou literatúrou či spomienkami iných aktérov, sa totiž často diametrálne odlišoval od obrazu odboja a SNP, ako bol vykreslený v Husákovom opakovane vydanom *Svedectve o Slovenskom národnom povstaní* či päťzväzkovom „vel-diele“ *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*.

A keď sme pri využívaní desiatok rozhovorov a spomienok predtým historikmi nevyťažovaných aktérov odbojových a povstaleckých udalostí, Jablonickému patrí opäť popredné miesto v zaplňaní bezmennej „ľudovej“ či masovej histórie „triednych“ a iných spoločenských „bojov“, ktorými oplývala dovtedajšia oficiálna historiografia. Ako v monografii *Z ilegality do povstania*, tak aj v samizdatovej monografii *Povstanie 1944* zaplnil Jablonický bezmenné masové dejiny pod vedením KSS, práve naopak, stovkami nových, opomínaných a zaznávaných mien a osobností, ktorým takto vracal dôstojnosť, o ktorú ich obrali denunciacie a cielené zabudnutia dvornej historiografie 50. rokov či normalizácie. Veď uvážme, že v mennom registri *Povstania 1944* sa ich nachádza vyše 900, čo je už skutočne úctyhodný výkon. Pritom si treba uvedomiť, že mnohé sa objavili v slovenskej historiografii vôbec po prvý raz, mnohé sa vynorili zo šedej zóny zabudnutia či napriek predošlej negatívnej úlohe, ktorú im prisudzoval prokurátorsko-policajný výklad odboja a SNP. Už iba desiatky listov a spomienok, ktoré skončili z pozostalosti Jozefa Jablonického v archíve Múzea SNP, svedčia o neuveritelne precíznej „pátračskej“ či „stopárskej“ práci a odhodlaní, ktoré venoval získavaniu a overovaniu i len tých najpodrobnejších detailov, z pamäti mnohých významných i menej významných povstaleckých osobností. Ak sa k tomu prirátajú desiatky osobných návštev a rozhovorov, človek získava aspoň trochu obraz o enormnom časovom úsilí a remeselnom zápale autora po čo najlepšom zobrazení nedávnych vojnových či povstaleckých čias, osudov a udalostí.

Vrátme sa však od obdivuhodnej Jablonického cesty tvorby *Povstania 1944* k samotnému obsahu tejto samizdatovej monografickej syntézy – fakticky toho najlepšieho, čo kedy bolo o prípravách a prvých dňoch SNP napísané. Publikácia obsahuje už spomínaných 20 kapitol, priority sa viažucich k vojenským prípravám a odbojovo-spoločenskému vývinu na Slovensku v predvečer SNP. Ťažisko textu, sústredeného na prípravu SNP v armáde ako hlavnej zložke ozbrojeného povstania, je logické ako z pohľadu celkového vojenského vplyvu na reálne pocitovaný úspech či neúspech odboja a SNP, tak najmä z Jablonického citu pre nutnosť prina- vrátenia „historickej“ dôstojnosti povstaleckým vojakom a dôstojníkom, ktorých vtedajšia oficiálna historiografia významovo potláčala. Ale aj bez tejto Jablonického osobnej „zaujatosti“ spoločenskou rehabilitáciou povstaleckej armády je jasné, že to boli práve odbojoví vojaci a dôstojníci, od ktorých priorityne záviseli ostatné zložky SNP, a na základe ich úsilia a obetí stálo a padalo celé SNP.

Prvá kapitola *Vojenské ústredie* vo veľkej miere vychádzala z autorovej rozsiahlej samizdatovej štúdie *O vzniku Slovenskej národnej rady a vojenského ústredia*⁴ z roku 1978, publikovanej aj v druhom zväzku exilového *Zborníka o Slovenskom národnom povstaní* v roku 1980.⁵ V samizdatovej verzii *Povstania 1944* však išlo o výrazne iný text, ktorý bol na rozdiel od rozsiahlej samizdatovej štúdie koncentrovanejšia a informačne prehľadnejšia, prirodzene viac „šitý“ na mieru povstaleckej syntézy. Zreteľnejší samizdatový rukopis, vrátane neoficiálneho publikovania ako čiastkovej štúdie, má aj kapitola *Odlet delegácie*, ktorej základ vznikol v decembri 1980 pod názvom *Neúspešná misia v Moskve*.⁶ Opäť ide v monografickej verzii o koncíznejšiu prácu oproti rozsiahlejšej a voľnejšej samizdatovej štúdii, ktorá začiatkom 80. rokov vznikla v reakcii na „reinkarnáciu“ dvorného historika Václava Krála. Ten pred reformnými 60. rokmi de- nuncioval vo svojich prácach dovedty proskribované povstalecké vede-

⁴ JABLONICKÝ, Jozef: *O vzniku Slovenskej národnej rady a vojenského ústredia*. Bratislava: samizdat, október 1978, 145 s.

⁵ JABLONICKÝ, Jozef: *Vznik SNR a Vojenského ústredia*. In: *Zborník o Slovenskom národnom povstaní*. Zväzok II. Toronto: Naše snahy, 1980, s. 15 – 113.

⁶ JABLONICKÝ, Jozef: *Neúspešná misia v Moskve*. Bratislava: samizdat, 31. decembra 1980, 83 s.; JABLONICKÝ, Jozef: *Neúspešná misia v Moskve*. II. upravené a doplnené vydanie. Bratislava: samizdat, 1985, 69 s.

nie, vrátane 5. ilegálneho vedenia KSS obviňovaného z tzv. buržoázneho nacionalizmu, no následne, po inštalácii Husáka do najvyšších politických pozícií, naopak, ospevoval ním vedenú povstaleckú KSS a pre zmenu pranieroval všetko „protisovietske“ v SNP, čo si „odniesli“ najmä povstaleckí dôstojníci. A práve na tieto nepodložené obvinenia odbojových dôstojníkov, ktorí akoby zámerne nechceli spojenie Povstania so Sovietskym zväzom, musel Jablonický samizdatovo reagovať, aby anuloval nové Kráľove či iné normalizačné legendy, striedajúce monštruózne obviňovania 50. rokov.

Aj ďalšie kapitoly *Ozvena partizánskych akcií* a *Zlyhanie Malárovej armády* mali svojich samizdatových predchodcov (*Partizáni v auguste 1944*⁷ – napísaná v máji 1983, *Zlyhanie Malárovej armády v Karpatoch*⁸ z novembra 1986). Obe sa vyznačujú tým, že rozoberajú hlavné príčiny problematických príprav a samotnej realizácie SNP v jeho prvých dňoch. Pritom práve neschopnosť (ne)určených prevratových veliteľov a slabá predprevratová koordinácia s vojensky najpodstatnejšími dvomi tzv. východoslovenskými divíziami pod velením Augustína Malára sa ukázala ako rozhodujúca pre nerealizovanie spojenia sa povstalcov s Červenou armádou. Tým bol vojenský osud SNP fakticky načrtnutý už v jeho prvých dňoch. Jablonický sa pritom však nenechal uniesť ani dovtedajšou bezbrehou kritikou zanedbaných príprav SNP po vojenskej línii, ani čerstvo povojnovým hádzaním všetkej viny na Malárovhovho zástupcu Talského, ktorý namiesto zavelenia na organizovaný odpor odletel dohodovať koordináciu k Sovietskomu. Jablonický rozobral situáciu a až chirurgicky presne „nadelil“ každému primeranú mieru kritiky za nezvládnutie podchytenia potenciálne najdôležitejších povstaleckých jednotiek, pričom nenechal bez hany ani odbojových politikov.

V podobnom duchu „padni, komu padni“ sa nesú aj ďalšie podobné analýzy, podrobne mapujúce úspech či neúspech povstaleckej prevratovej akcie v dvoch blízkych, a pritom práve v tomto čase tak vývo-

⁷ JABLONICKÝ, Jozef: *Partizáni v auguste 1944*. Bratislava: samizdat, 18. mája 1983, 107 s.

⁸ JABLONICKÝ, Jozef: *Zlyhanie Malárovej armády v Karpatoch*. Bratislava: samizdat, 31. augusta 1979, 125 s.; JABLONICKÝ, Jozef: *Zlyhanie Malárovej armády v Karpatoch*. II. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: samizdat, 25. novembra 1986, 102+1 s.

jovo odlišných miest – Trnavy a Nitry. Ide vo svojej podstate akoby o najvýraznejšie, exemplárne prípady úspešnej či zbabranej prevratovej akcie v dvoch významných západoslovenských mestách. Zatiaľ čo vďaka vhodnému vedeniu sa trnavská posádka pridala k SNP a výrazne posilnila povstaleckú armádu na báзовom strednom Slovensku, Nitra sa osudovou nerozhodnosťou a, naopak, odhodlanosťou miestneho proľudáckeho veliteľa stala ojedinelou ukázkou vernosti bratislavskému kolaborantskému režimu. Aj tu išlo opäť o pôvodne samizdatové štúdie, ktoré vychádzali ešte zo skorších Jablonického prác. K novému prepracovaniu nitrianskej tematiky,⁹ ktorú Jablonický prvý raz opisoval v knihe *Z ilegality do povstania*, došlo v marci 1981 na základe novo zverejnených zdrojov, najmä práce Anny Štvrteckej o Jánovi Osohovi¹⁰ a spomienok Antona Rašlu *Civilista v armáde*.¹¹ Tie vrhali viac svetla aj na otázku neúspechu plánovaného oslobodenia politických väzňov z Nitry, kde boli umiestnení odhalení lídri predošlých ilegálnych komunistických vedení a kde svoju rolu zohrával aj Gustáv Husák, v čase tvorby Jablonického štúdie prezident republiky a šéf štátostrany. Téma povstaleckej Trnavy bola fakticky prvou, ktorou sa Jozef Jablonický verejne prezentoval (a udomácnil) vo vtedajšej historickej obci. V roku 1962 najskôr tému spracoval pre potreby „elitného“ Historického časopisu¹² a krátko nato aj v monograficky širšie koncipovanej verzii v publikácii *Protifašistický odboj v Trnavskom okrese v rokoch 1938 – 1945*.¹³ Prirodzene venoval istý priestor tejto téme aj v monografii *Z ilegality do povstania* a v rozšírenej verzii sa k téme vrátil v samizdatovej štúdií *Povstanie v Trnave*¹⁴ z apríla 1981, publikovanej i v treťom zväzku exilového *Zborníka o Slovenskom národnom povstaní* v roku 1983.¹⁵

⁹ JABLONICKÝ, Jozef: *Nitra a Slovenské národné povstanie*. Bratislava: samizdat, 19. marca 1981, 50 s.

¹⁰ ŠTVRTECKÁ, Anna: *Ján Osoha*. Bratislava: Epocha, 1970, 303 s.

¹¹ RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967, 187 s.

¹² JABLONICKÝ, Jozef: *Pripojenie trnavskej posádky k Slovenskému národnému povstaniu*. In: Historický časopis, roč. X., č. 4, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 529 – 546.

¹³ JABLONICKÝ, Jozef: *Protifašistický odboj v Trnavskom okrese v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava: Osveta, 1962, 155 s.

¹⁴ JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie v Trnave*. Bratislava: samizdat, 6. apríla 1981, 29 s.

¹⁵ JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie v Trnave*. In: *Zborník o Slovenskom národnom povstaní*. Zväzok III. Toronto: Naše snahy, 1983, s. 133 – 167.

A v neposlednom rade je nevyhnutné z ponúkaných kapitol prista-
viť sa pri kapitole *Bratislava za a proti*. Tentoraz však nie ani tak kvôli
samotnému textu uverejnenému v samizdatovej monografii *Povstanie
1944*, kde ide z koncepcného hľadiska skôr o priestorovo menej význam-
nú časť, ale kvôli jeho veľkolepo poňatému samizdatovému predchodco-
vi. Ten má svoj vlastný epický príbeh, na ktorom sa dá veľmi plasticky
ukázať aj problematickosť a peripetie Jablonického samizdatovej tvorby
a celkovo nezávislého dejepisectva v komunistickom Československu.
Príčina neúspechu povstaleckej akcie v Bratislave bola, prirodzene, ko-
munistickou historiografiou cudne obchádzaná, lebo by musela pouká-
zať aj na zjavné podcenenia situácie až zlyhania i zo strany 5. ilegálneho
vedenia KSS. Jablonický publikoval prvý článok k téme už v roku 1968,
ešte ako tolerovaný „oficiálny“ komunistický historik, ale už s jasne kri-
tickým postojom k starým i novým povstaleckým legendám. Veď uváž-
me: zverejniť vo všeobecno-spoločenskej tlačovine (určenej práve pre
sebavedomie naberajúcu Bratislavu) článok *Bratislavský debakel*,¹⁶ v čase,
keď všetci ostatní písali skôr o „svetlých“ stránkach príprav a realizácie
SNP pod komunistickým vedením, bolo už zjavným autorovým rebel-
stvom či priam dobovým „kacírstvom“. A niet sa čo diviť, že práve táto
téma, viažuca sa aj na predpovstalecké odbojové pôsobenie Gustáva
Husáka, sa stala prvou, ktorú Jablonický po svojom vynútenom odcho-
de z Historického ústavu SAV samizdatovo spracovával na jeseň 1974.
V niekoľkých exemplároch prepísanú štúdiu mu však ŠtB pri domových
prehliadkach v roku 1976 zhabala, pričom sa zameriavala cielene na jej
konfiškáciu a likvidáciu, keďže analyzovala aj dobové pôsobenie Husáka,
vtedy už politicky najvýznamnejšieho predstaviteľa štátu a režimu. V na-
sledujúcich dvoch rokoch napísal Jablonický zo zachovaných poznámok
k téme úplne novú štúdiu, kde zameral pozornosť nielen na odboj, ale aj
na protivníkov SNP – ľudácky režim a nacistov, aby tak dokázal vysvetliť
nie práve príjemný fakt veľmi rýchleho obsadenia západného Slovenska,
fakticky bez odporu. Rozsiahla samizdatová štúdia *Bratislava a vznik Slo-*

¹⁶ JABLONICKÝ, Jozef: *Bratislavský debakel*. In: *Večerník*, roč. XIII., č. 206, Bratislava, MV KSS v Bratislave,
31. augusta 1968, s. 4 – 5.

*venského národného povstania*¹⁷ z roku 1978 bola publikovaná aj v druhom zväzku exilového *Zborníka o Slovenskom národnom povstaní* v roku 1980.¹⁸

Toľko k vzniku, histórii a obsahu 377-stranovej strojopisnej samizdatovej monografie Jozefa Jablonického *Povstanie 1944*, dokončenej v novembri 1988 a prvý raz verejne knižne publikovanej niekoľko mesiacov po páde komunistického totalitného režimu v roku 1990 vo vydavateľstve Obzor pod názvom *Povstanie bez legend*.¹⁹ Monografia sa napriek pomerne vysokému nákladu 10 000 kusov rýchlo vypredala. Keď sa vydavateľstvo N Press v roku 2024 rozhodlo – k 80. výročiu SNP – túto Jablonického výnimočnú monografiu znova po vyše 30 rokoch knižne vydať, tak na základe odporúčania autorovho syna Tomáša Jablonického, ktorý urobil aj autorskú korektúru tohto diela, bola monografia obohatená o 4 prílohy – *Sprievodný list*²⁰ a tri menšie Jablonického samizdatové štúdie, predstavujúce personálne medailóny popredných osobností SNP. Tieto medailóny (portréty) sú spomínané – či presnejšie ešte len plánované – v priloženom *Sprievodnom liste* k monografii a vznikli bezprostredne v najbližších mesiacoch po napísaní samizdatu *Povstanie 1944*. Ide o medailóny najvyššieho povstaleckého veliteľa generála Rudolfa Viesta,²¹ veliteľa tzv. Poľnej armády či tzv. východoslovenských divízií generála Augustína Malára²² a do tretice povojnového generála Dezidera Kišša-Kalinu,²³ ktorý bol nielen blízkym spolupracovníkom Jána Goliana v jeho odbojovom Vojenskom ústredí, ale i vojenským katolíckym duchovným s interesantným a po nástupe komunistickej totality aj smutným životným príbehom. Okrem toho toto – fakticky už tretie – vydanie Jablonického *Povstania 1944* vychádza v najväčšej možnej miere z autentického strojopisného textu z roku 1988.

¹⁷ JABLONICKÝ, Jozef: *Bratislava a vznik Slovenského národného povstania*. Bratislava: samizdat, máj 1978, 193 s.

¹⁸ JABLONICKÝ, Jozef: *Bratislava a Slovenské národné povstanie*. In: *Zborník o Slovenskom národnom povstaní*. Zväzok II. Toronto: Naše snahy, 1980, s. 114 – 220.

¹⁹ JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legend*. Bratislava: Obzor, 1990, 359 s.

²⁰ JABLONICKÝ, Jozef: *Sprievodný list*. Bratislava: samizdat, marec 1989, 9 s.

²¹ JABLONICKÝ, Jozef: *Za česť generála Viesta*. III. doplnené strojopisné vydanie. Bratislava: samizdat, august 1989, 21 s.

²² JABLONICKÝ, Jozef: *Generál Malár*. Bratislava: samizdat, november 1989, 19 s.

²³ JABLONICKÝ, Jozef: *Kto bol generál Kalina*. II. upravené a doplnené vydanie. Bratislava: samizdat, marec 1990, 8 s.

Pri súčasnej redakcii textu došlo v roku 2023 k jeho úplnému, podrobnému porovnaniu a zosúladeniu s pôvodným samizdatovým originálom, dnes uloženým v Slovenskom národnom archíve v Bratislave. Pokiaľ sa v samizdatovej verzii vyskytli zjavné preklepy či formálne jazykové nedostatky, boli opravené. Priame Jablonického citácie z historiografických publikácií, dobových dokumentov či reflektovaných spomienkových elaborátov však ostali v autentickej verzii, t. j. aj s gramatickými či inými chybami, ktoré sa nachádzajú v pôvodných textoch.

Zároveň stojí za pripomenutie, že tak, ako sa po štyroch desaťročiach podarilo v roku 2009 znovu vydať prvé Jablonického prelomové dielo *Z ilegality do povstania*,²⁴ tak teraz, po 34 rokoch od prvého ponovembrového vydania, prichádza reedícia jeho *Povstania 1944*.

A na záver iba v krátkosti o „živote“ samizdatového *Povstania 1944* po jeho ponovembrovom vydaní v roku 1990 pod názvom *Povstanie bez legiend*. Kniha jediného na Slovensku samizdatovo či opozične proti normalizácii komunistického totalitného režimu činného historika – Jozefa Jablonického prirodzene vyvolala po svojom vydaní v roku 1990 veľký spoločenský ohlas. Udialo sa tak vďaka jedinečnosti a významu jej autora, ako aj z dôvodu priekopníctva na poli zverejnenia necenzurovanej, objektívnej pravdy o prípravách a prvých dňoch SNP. K jej spoločenskému úspechu nepochybne prispel aj jedinečný rozprávačský talent Jozefa Jablonického, ktorý dokázal zložitú a pre nezainteresovaného čitateľa možno i nezáživné historické fakty a procesy vyobraziť cez osobitý príbeh SNP ako takého, i cez životné príbehy jeho jednotlivých protagonistov. Použil pritom svojský, živý komunikatívny spôsob, na hony vzdialený dovedejšej formálnej i obsahovej sterilite vedeckých i vedecko-popularizačných textov. Jablonického text zasvätené a zainteresovane rozpráva mnohé povstalecké osudy, mnohých historiograficky i spoločensky rehabilituje, iných odstraňuje z piedestálov komunistami vytvorenej „dvornej“ historiografie a poukazuje na ich neschopnosť, omyly či zlyhania. Vedecky obsahovo presne, s citom pre detail, komponuje dejovo i problémovo zložitý obraz odboja a SNP, pričom jeho pisateľský štýl zostáva veľmi pú-

²⁴ JABLONICKÝ, Jozef: *Z ilegality do povstania*. II. doplnené vydanie. Banská Bystrica: DALI-BB, 2009, 448 s.

tavý. Po novembri 1989 tak Jablonický práve touto knihou vstúpil do povedomia širokej slovenskej i českej verejnosti ako niekdajší samizdatový historik, významná demokratická osobnosť a tvorca hodnotných a čitateľsky veľmi prínosných historických prác, ku ktorým postupne pribudli štúdie o perzekúciách niekdajších odbojárov komunistickým totalitným režimom v 50. rokoch. V roku 1991 bola Jozefovi Jablonickému za knihu *Povstanie bez legiend* udelená Cena Slovenského literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru v kategórii spoločenských vied za rok 1990, a v roku 1992 touto knihou obhájil v Prahe doktorát z historických vied (získal titul DrSc.). Stal sa tak posledným historikom, ktorému Československá akadémia vied udelila tento titul ešte pred svojím zánikom v súvislosti so zánikom česko-slovenského štátu.

Život a dielo Jozefa Jablonického, extrahované i v tejto jeho publikácii, našlo svoj výraz a ocenenie²⁵ aj v najvýznamnejších historiografických publikáciách. Nechýba o ňom zmienka ani v piatom zväzku prestížnych a reprezentatívnych *Oxfordských dejín dejepisectva*²⁶ z roku 2011, venovaných svetovej historiografii od roku 1945 po súčasnosť, kde je o Jozefovi Jablonickom obširnejšia zmienka ako o významnom historikovi odboja na Slovensku a najvýraznejšie režimovou cenzúrou postihnutej osobnosti historiografie v stredoeurópskom kontexte, čím sa nespochybniťelne stal súčasťou svetovej historiografie.

Marek Syrný

²⁵ Jozefovi Jablonickému boli k jeho životným jubileám zostavené aj dva zborníky a jeho osobnosti bola venovaná značná časť jedného z čísel časopisu *Kritika & Kontext*. Pozri KMEŤ, Norbert (ed.): „Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmú...“ *Pocta Jozefovi Jablonickému*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2005, 400 s.; KMEŤ, Norbert – SYRNÝ, Marek (eds.): *Odvalujem balvan. Pocta historickému remeslu Jozefa Jablonického*. Bratislava – Banská Bystrica: Ústav politických vied SAV – Múzeum Slovenského národného povstania, 2013, 549 s.; *Kritika & Kontext*, roč. V., č. 1, Bratislava, Výberový vzdelávací spolok, 2000, s. 31 – 85.

²⁶ SCHNEIDER, Axel – WOLF, Daniel (eds.): *The Oxford History of Historical Writing. Volume V. Historical Writing since 1945*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 53 – 54.

PREDHOVOR K I. KNIŽNÉMU VYDANIU Z ROKU 1990

Nebýva zvykom, že si kniha okrem autorovho úvodu vyžaduje aj redakčný predhovor. V prípade diela slovenského historika Jozefa Jablonického *Povstanie bez legiend* je takéto vybočenie zo zvyklostí priam nevyhnutné, a to predovšetkým preto, že ide o knižné vydanie práce, ktorá už bola publikovaná v podobe strojopisného vydania, známeho vari už na celom svete pod názvom samizdat. Autorský úvod dostatočne osvetľuje okolnosti, za ktorých dielo vznikalo. Je to totiž úvod k spomínanému samizdatovému vydaniu z roku 1988, a ponechávame ho v knihe ako svojský dokument o časoch ani nie tak dávno minulých.

Autorov prístup k téme je daný jeho dlhoročným odborným záujmom o problematiku dejín protifašistického odboja v čase 2. svetovej vojny, ale aj osobitosťami jeho vedeckého kréda. Úcta k faktu, dôsledná dokumentárnosť a tvrdošijné úsilie dopátrať sa historickej pravdy o odboji a povstaní ho viedli cez úskalía práce nezávislého historika v ére mnohorakých závislostí historikov k tomu, že nemlčal, ale skoncipoval svoj príspevok k novému chápaniu histórie Slovenského národného povstania. Písal ho ako polemiku s oficiálnou povstaleckou historiografiou posledného dvadsaťročia, ako pokus vyrovnáť sa so všetkým, čo v nej pokladá za skresľovanie, simplifikáciu a falzifikáciu dejín protifašistického odboja na Slovensku. Autor sa netají tým,

že dnes v zmenených spoločenských a politických podmienkach by mnohé formuloval ináč, otvorenejšie a adresnejšie, ale dal prednosť možnosti vydať dielo tak, ako ho napísal v podmienkach, keď možnosť vedeckých diskusií nahradila povinnosť policajných výsluchov. Je pozoruhodné, že napriek tomu znamená táto práca prínos aj z faktografickej stránky.

Už dlho pociťovala slovenská kultúrna verejnosť potrebu uplatniť v historiografii odboja a povstania starú zásadu *audiatur et altera pars*. Sme radi, že knižným vydaním diela Jozefa Jablonického k tomu môžeme prispieť. Pri premene samizdatovej podoby diela na rukopis knihy sme uskutočnili nevyhnutné štylistické úpravy a po dohode s autorom aj niektoré nepodstatné technické zmeny (v názvoch inštitúcií a pod.), ktoré čitateľovi uľahčia orientáciu v obsiahlom odkazovom aparáte.

redakcia vydavateľstva Obzor

POVSTANIE 1944

I. ZVÄZOK

Úvod

Už vyše desať rokov píšem a publikujem v postavení nezávislého historika. Najprv som musel v roku 1974 pod nátlakom stranických aparátov odísť z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Zároveň mi vtedajší normalizátori (súčasní „prestavbári“) znemožnili akúkoľvek publicistickú činnosť a tvorivý život v spoločnosti historikov. Lenže to bol iba začiatok. Potom, od roku 1976, nasadili proti mne komandá Štátnej bezpečnosti. Nastalo obdobie domových prehliadok, výsluchov, policajného šikanovania a primitívnej perzekúcie. Pri domových prehliadkach mi nezákonne odobrali rukopisy, v ktorých boli mnohoročné výsledky mojej vedeckovýskumnej práce. Príslušníci ŠtB vydrancovali moju príručnú knižnicu a osobný archív. Totalitná ukážka likvidácie historika.

Moje sťažnosti a protesty zostali bez účinku. Žil som a žijem v stave ohrozenia. Napriek všetkým obmedzeniam som sa však nedal umlčať a znormalizovať. Od roku 1978 som napísal niekoľko historických štúdií s témami o protifašistickom odboji a Slovenskom národnom povstaní. Aj tieto štúdie boli dôvodom policajných razií, výsluchov, sledovania a trestného stíhania. Niekoľko mojich historických štúdií sa nachádza vo vyšetrovacích spisoch ako dôkaz (!) o mojej trestnej činnosti. Viem, aká bola inovácia prokurátorsko-policajného výkladu najnovších slovenských dejín v podmienkach tzv. reálneho socializmu.

Medzitým, prevažne v priebehu roku 1984, vyšli na Slovensku nové diela s problematikou Slovenského národného povstania. Mimoriadnu reklamu a ocenenie si vyslúžili päťzväzkové *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. Považoval som za profesionálnu povinnosť kriticky sa vyrovnáť s touto literatúrou. Napokon som sa usiloval neopakovať vlastné chyby a nedostatky, ktorými sú označené niektoré moje staršie štúdie.

Zasadzujem sa za pozitívne riešenie pálčivých problémov v historiografii. Preto pripravujem dvojzväzkovú monografiu o Slovenskom národnom povstaní. **Predkladaný prvý zväzok obsahuje dvadsať kapitol o prípravách a vzniku povstania.** Pri koncipovaní tohto diela som použil aj niektoré texty z tých štúdií, ktoré som strojopisne vydal od roku 1978. Parciálne štúdie boli vlastne súčasťou prípravy na to, aby som zvládol syntézu.

Armáda bola hlavnou ozbrojenou silou Slovenského národného povstania. Z tohto aspektu som sa zameril na koncipovanie opisu rozhodujúcich dejov spätých s prípravou a vznikom povstania.

V druhom zväzku sa chcem venovať priebehu a zhodnoteniu Slovenského národného povstania. Vynasnažím sa opísať aj karpatsko-dukliansku operáciu bez legiend. Súčasťou druhého zväzku budú tiež kapitoly o odboji na okupovanom území počas zimných mesiacov 1944 – 1945.

V prípade, že sa mi podarí napísať druhý zväzok, vyhotovím spolu s ním aj nové vydanie prvého zväzku. Oba zväzky budú tvoriť jedno dielo tak z koncepcnej, ako aj z obsahovej stránky. To sa prejaví aj v poznámkovom aparáte a v odkazoch na pramene.

Predkladaný prvý zväzok som písal popri zamestnaní bez akýchkoľvek možností štúdia v archívoch. Opieral som sa iba o svoj dávnejší archívny výskum. Napriek tomu som sa usiloval, aby dielo bolo prínosom do historiografie.

Desiatky víkendov som presedel pri písacom stroji, nespočetné večery som strávil nad koncipovaním textov. Pritom som pracoval v neistote. Nijaká tvorivá pohoda, ale trvalo riziková pozícia.

Čitateľov už v úvode ubezpečujem, že zotrívam na stanoviskách, ktoré nie sú v súlade s oficiálnou legendou o Slovenskom národnom povstaní. Najmä spochybňujem superlegendu o 5. ilegálnom ÚV KSS a jeho členoch. Argumenty a dôvody som zakomponoval do každej kapitoly.

Bratislava 15. november 1988

1.

VOJENSKÉ ÚSTREDIE

V Banskej Bystrici začiatkom leta 1944 pôsobila pevne zorganizovaná skupina dôstojníkov na čele s podplukovníkom Jánom Golianom, ktorá po vojenskej linke pripravovala protinemecké povstanie. V budove Veliteľstva pozemného vojska (ďalej VPV) v Banskej Bystrici teda okrem oficiálnej štruktúry existovalo konšpiratívne vojenské ústredie. Pôvodné vojenské ústredie sa vytvorilo v apríli 1944 v zložení: Ján Golian a jeho zástupcovia plukovníci Ján Imro a Viliam Talský.¹ Avšak neujalo sa. Namiesto neho si Golian postupne sformoval nový konšpiratívny štáb. On sám oficiálne vykonával funkciu náčelníka štábu VPV.

V oficiálnej historiografii sa začal používať nový názov „**Vojenské ústredie SNR**“ ako orgán ilegálnej SNR na prípravu vystúpenia slovenskej armády v celonárodnom povstaní.² Dodatočne sa k názvu vojenské ústredie pripojila skratka Slovenskej národnej rady. Tento vykonštruovaný názov mal zdôrazniť prioritu SNR pred vojenským ústredím a v tomto rámci aj tzv. vedúcu úlohu KSS v prípravách povstania. V skutočnosti prvoradým a rozhodujúcim bolo poverenie

¹ O vzniku vojenského ústredia som písal v štúdií *Vznik SNR a Vojenského ústredia*. In: *Zborník o Slovenskom národnom povstaní*. Zväzok II. Toronto: Naše snahy, 1980, s. 86 – 97.

² PLEVZA, Viliam – VLADÁR, Jozef – ŽIŠKOVÁ-MOROŇOVÁ, Katarína (eds.): *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. V. zväzok. Bratislava: Pravda, 1984, s. 599.

Jána Goliana vedením vojenských akcií na Slovensku, ktoré prevzal od prezidenta Beneša. Domáci vojenský odboj, ktorý organizovalo vojenské ústredie, sa usiloval o obnovenie Československa. Z toho vyplývalo aj uznanie kompetencie čs. oficiálnych orgánov v exile v otázkach činnosti domáceho odboja. Preto Golian rešpektoval postavenie generála Sergěja Ingra, ministra národnej obrany čs. vlády v Londýne.³ Golian, samozrejme, uznával aj domáce odbojové orgány, ale jeho podriadenosť SNR nebola taká, ako to podáva súčasná oficiálna historiografia.

Jadro vojenského ústredia tvorili dôstojníci z povolania. Okrem Goliana sem patrili podplukovník MVDr. Mikuláš Ferjenčík, major Jozef Marko, major Július Nosko a major Anton Cyprich. Na rôznej úrovni sa spolupracovníkmi vojenského ústredia stali viacerí dôstojníci, ktorí slúžili v Banskej Bystrici. V júni 1944 Golian zariadil, aby do aktívnej vojenskej služby povolali záložného dôstojníka Milana Poláka, učiteľa v Trenčíne.⁴ Polák a Golian udržovali dôverné styky od roku 1943, avšak až Polákovo účinkovanie na VPV vytvorilo predpoklady na spoluprácu na vyššej úrovni. V súvislosti s Polákom nemožno opomenúť, že ako bývalý funkcionár agrárnej strany poznal domáce politické pomery a mal politické ambície. Milan Polák sa stal členom vojenského ústredia a podľa môjho zistenia bol hlavným politickým poradcom Goliana. Polák bol politikom v uniforme.

Členovia vojenského ústredia na jednej strane pôsobili v oficiálnej štruktúre slovenskej armády, plnili bežné úlohy a služobné povinnosti. Formálne slúžili Slovenskej republike a patrili k armáde, ktorá bola vo vojnovom stave so Spojencami. Na druhej strane však práve zastávané funkcie využívali na budovanie konšpiratívnej siete a na prípravu povstania.

V lete 1944 tri vysielачky – Vít, Oto a Leo – udržovali obojstranné rádiospojenie s československým ministerstvom národnej obrany

³ S. Ingr (1894 – 1956) patril medzi Benešove opory na vojenskom úseku. Po vojne pôsobil v čs. diplomatických službách, v r. 1948 zostal v emigrácii, zomrel v Paríži.

⁴ FRAŠTACKÝ, Rudolf: *Disciplinovaný revolucionár*. In: Nové prúdy, roč. III., č. 19, Bratislava, Dr. Jozef Lettrich, 17. augusta 1947, s. 389.

(ďalej MNO) v Londýne. Dve z nich, Oto a Leo, boli pod priamou kontrolou vojenského ústredia. Kontakty vojenského ústredia s vysielачkami zabezpečoval najmä stotník Milan Polák s majorom Jozefom Markom. Bola to overená a spoľahlivá deľba práce. Marko bol dôstojník spojov, Polák sa v Trenčíne, ešte pred narukovaním na VPV, zapojil do stykov s čs. vojenskými orgánmi v Istanbule. Od svojho syna Dušana Poláka, ďalej príslušníka demokratického odboja Josefa Špátu a Ernesta Gajdoša mal poznatky o preprave a aktivovaní tajných vysielачiek. Vysielачka Vít bola pod kontrolou styčného dôstojníka čs. MNO v Londýne Jaroslava Krátkeho-Zdenu, ale pôsobila v rámci vojenského odboja.⁵ Bohatá rádiokorešpondencia medzi týmito vysielачkami a Londýnom zostáva nepostrádateľným prameňom poznatkov o politických a vojenských problémoch príprav, vzniku a priebehu povstania.

V júni 1944 stotník Milan Polák viackrát prišiel z Golianovho poverenia do Bratislavy, aby informoval členov ilegálnej SNR o stave vojenských príprav. S podobným poslaním prišiel do Bratislavy aj major Marko. „Dňa 29. júna 1944 sišla sa Slovenská národná rada v Bratislave v záhradnom domku Dr. Josku na Račištorfскеj ceste. Tu sa prvý raz účastnil porady Karol Šmidke, takže okrem neho boli prítomní Dr. Husák, Ursíny, Dr. Lettrich, Novomeský, Dr. Josko, Dr. Horváth, Dr. Ing. Zaťko.“⁶ Na programe bol rámcový projekt povstania, ktorý v tom čase Golian rádiotelegraficky odoslal do Londýna. Podľa tohto plánu:

- „1. Poľná armáda (2 pešie divízie na vých. Slovensku) v súčinnosti s ruskou armádou uvoľní tejto prechody na Slovensko.*
- 2. Zápoľná armáda (vojsko v mierových posádkach, cca 10 000 mužov) sústredí sa na strednom Slovensku, kde vyhladnutý priestor zaistí. V mierových posádkach zanechá slabšie jednotky, ktoré:*

⁵ O tajných vysielачkách podrobnejšie pozri JABLONICKÝ, Jozef: *Z ilegality do povstania*. Bratislava: EPOCHA, 1969, s. 270 – 283.

⁶ LETTRICH, Jozef: *O Slovenskej národnej rade*. Bratislava: Povereníctvo SNR pre informácie, (sine anno), s. 16 – 17.

- a) vykonajú prevrat a mobilizáciu,
 - b) zaistia klud a bezpečnosť v zápolí,
 - c) doplnia zápoľnú armádu na 2 pešie divízie,
 - d) povedú partizánsku vojnu.
3. Zápoľná armáda po doplnení pomôže poľnej armáde, s touto sa spojí v jednu, ktorá s Rusmi dokončí porážku Nemcov.
- Ťažisko činnosti: 1. divízia Bardejov, 2. divízia Medzilaborce, zápoľná armáda: Zvolen – Banská Bystrica – Brezno.
- Činnosť ad 1. zahájí sa po vyhlásení nepriateľstva na pokyn ruský.
- Činnosť ad 2. možná jeden až tri dni pred vyhlásením nepriateľstva.
- Nechcem nič ponechať náhode. Sústreďovanie zápoľnej armády už sa začalo rôznymi zámienkami. Do vyhliadnutého priestoru prisunuje sa už materiál všetkého druhu.”⁷

Boli to však len obrysy predstavy o možnom vystúpení slovenskej armády. Projekt povstania od samého začiatku počítal s dohodou o koordinácii s Červenou armádou. Preto sa na program dňa dostal odlet reprezentatívnej delegácie do Sovietskeho zväzu. Za ilegálnu SNR bol do nej určený Karol Šmidke, za vojakov generál Štefan Jurech, ktorý nebol členom vojenského ústredia, ale mal jeho dôveru. Jurech býval a slúžil v Trenčíne.

Odlet lietadla s delegáciou bol stanovený na 9. júl 1944 z letiska Tri duby. Šmidke a Jurech v sprievode podplukovníka Ferjenčíka sa dostavili na dohovorené miesto. Prišiel aj veliteľ lietadla stotník Ľudovít Koza, ktorý oznámil, že z technických príčin nemôže odletieť.⁸ Potom Ferjenčík delegátov odviezol späť na určené miesta a o veci podal hlásenie Golianovi. Tento nezdarený pokus o odlet delegácie posudzovali Šmidke a Husák podozrievavo. Domnievali sa, že odlet sa neuskutočnil zámerne.

Medzi prvoradé úlohy vojenského ústredia patrilo budovanie konšpiratívnej siete v jednotlivých posádkach. Išlo o výber a poverenie

⁷ PREČAN, Vilém (ed.): *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 218.

⁸ Nie je pravda, že 9. júla 1944 lietadlo odletelo, „ale bez delegátov SNR“. Pozri KROPILÁK, Miroslav (ed.): *Dejiny Slovenska. V. (1918 – 1945)* Bratislava: Veda, 1985, s. 450.

dôstojníkov do tajných funkcií miestnych povstaleckých veliteľov, ktorí by pripravovali povstaleckú akciu. Vyžadovalo to čas, trpezlivosť, rozhovory a nemalé riziko.

Na Spiši boli v troch posádkach poverenia povstaleckých veliteľov totožné s oficiálnymi funkciami veliteľov posádok. V Levoči to bol stotník Ján Fedák, v Kežmarku stotník Bedrich Černický a v Poprade podplukovník Ján Noščák. Kým pre Fedáka a Noščáka poverenie vojenského ústredia bolo v nasledujúcom období záväzné, Černický sklamal na celej čiare.

V Liptove boli dve dôležité posádky – v Ružomberku a v Liptovskom Mikuláši. Pre Ružomberok bol určený major Miloš Vesel, od 1. augusta posádkový veliteľ. V Liptovskom Mikuláši prevzal poverenie na prípravy povstania podplukovník Ján Malár, brat generála Augusta Malára.

V Turci pre posádku v Martine boli prípravy povstania zverené nadporučíkovi Cyrilovi Kuchtovi a podplukovníkovi Branislavovi Manicovi, ktorého v lete 1944 opäť aktivovali do slovenskej armády s určením k Civilnej protiletectkej ochrane (CPO) v Banskej Bystrici, ale rodinu a byt mal v Martine.⁹ Manica mal vzhľadom na životné skúsenosti a znalosť ruštiny plniť poslanie pri kontaktoch s partizánmi. Kuchta slúžil v pluku útočnej vozby v Martine, avšak nezaštalval vyššiu veliteľskú funkciu.

V Kremnici sa vojenské ústredie opieralo o nadporučíka Nosála.

Vojenské posádky na Ponitří (Zemianske Kostolány, Bošany, Topolčany) mal do povstania angažovať stotník Adolf Weinhold, zbroyený dôstojník v Zemianskych Kostolánoch. Neskôr za povstaleckého veliteľa topolčianskej posádky určili stotníka Jána Malára,¹⁰ ktorý síce v lete 1944 slúžil na MNO-Vojenskej správe evakuovanej v Trenčianskych Tepliciach, ale býval v Topolčanoch a poznal pomery v miestnej posádke.

⁹ B. Manica (1894 – 1980) bol bývalý čs. legionár v Rusku, do r. 1925 dôstojník čs. armády. V marci 1939 ho aktivovali do slovenskej armády. V októbri 1943 zo zdravotných dôvodov odišiel do výslužby. Z podnetu vojenského ústredia v lete 1944 ho opäť povolali do aktívnej služby.

¹⁰ J. Malár (1908 – 1979) bol bratrancom generála Augusta Malára a podplukovníka jazdectva Jána Malára.

V Nitre funkciu povstaleckého veliteľa prijal podplukovník Ján Černek, ktorý bol veliteľom tamojšieho doplnovacieho okresného veliteľstva (ďalej DOV). Černek bol starší dôstojník (bývalý legionár) s dobrou povestou. Vo vojenskom ústredí vládlo presvedčenie, že Černek úlohu zvládne, hoci nevelil bojovej jednotke. Veliteľom nitrianskej posádky a zároveň aj veliteľom pechotnej školy bol totiž major Ján Šmigovský, známy ako oddaný prívrženec ľudáckeho režimu.

Za miesto, odkiaľ sa mala rozvíjať konšpirácia v posádkach na Považí, sa považoval Trenčín. Veliteľ delostreleckého pluku v Zlatovciach podplukovník Jozef Zadžora prijal poverenie na vojenské prípravy na Považí. Lenže Zadžora nedokázal v Trenčíne vytvoriť ohnisko povstaleckých príprav. Nielen posádku v Trenčíne, ale ani vojsko v Novom Meste nad Váhom nemal do povstania kto viesť. Našťastie vojenské ústredie vhodne určilo aspoň majora Jozefa Dobrovodského za povstaleckého veliteľa v Žiline a stotníka Ivana Haluzického pre letcov v Piešťanoch.

Aj v Trnave sa dôstojníci zapojili do príprav povstania. Nadporučík Karol Fraňo do Trnavy nastúpil vo funkcii mobilizačného referenta pešieho pluku 1. Na odporúčanie nadporučíka Jána Koreckého Golian poveril Fraňa prípravou povstania v Trnave. Fraňo sa ukázal ako dôstojník, na ktorého sa možno spoľahnúť.

Na západnom Slovensku bola od Banskej Bystrice najvzdialenejšia Bratislava s početnou posádkou a Ministerstvom národnej obrany. V Bratislave sa najprv počítalo s tým, že povstanie bude pripravovať podplukovník Dezider Kišš-Kalina, ktorý patrilo medzi Golianových najbližších spolupracovníkov ešte pred vznikom vojenského ústredia. Kišš-Kalina pôsobil na MNO, udržoval také živé styky s miestnymi činiteľmi odboja ako žiaden iný dôstojník slovenskej armády. Táto nepopierateľná prednosť však narážala na vážny problém. Kišš-Kalina ako bývalý vojenský kurát (katolícky kňaz) nemal odborné vojenské vzdelanie. Golian, ale aj Kišš-Kalina si to uvedomovali. Preto koncom júna 1944 poverenie v Bratislave prevzal major Ján Kovačovič, veliteľ strážneho oddielu v kasárňach na hrade. Kiššovi-Kalinovi potom pripadla úloha koordinátora príprav povstania v západoslovenských posádkach (Bratislava, Trnava, Hlohovec, Sereď, Nitra).

Ťažisko vojenských príprav bolo na strednom Slovensku s koncepciou strategického trojuholníka Banská Bystrica – Brezno – Zvolen. V Banskej Bystrici sa výrazne prejavovalo priame vedenie vojenského ústredia. Okruh spolupracovníkov sa rozširoval najmä o dôstojníkov VPV, CO a Brannej výchovy. Vojenskému ústrediu sa podriadil aj posádkový veliteľ podplukovník Jozef Tlach so svojou konšpiratívnou skupinkou Victoire. Veliteľ DOV v Banskej Bystrici major Oskár Lichner takisto dal svoju funkciu k dispozícii vojenskému ústrediu. V posádke Brezno bol za povstaleckého veliteľa určený oficiálny veliteľ posádky major Samuel Sekuris. Vo Zvolene bol v tej istej funkcii major Štefan Želinský. Vo výcvikovom tábore Oremov Laz prípravy povstania zabezpečoval major Alexander Korda.

Vojenské ústredie predpokladalo, že velitelia posádok určených na povstanie si vytvoria sieť spolupracovníkov a nadviažu styky s miestnym odbojom. Túto líniu nie všade pochopili a realizovali. Golian totiž nemal vždy dobrý odhad pri výbere veliteľov. Boli dôstojníci, ktorí sa osvedčili a zapísali do histórie SNP. Iní zasa sklamali. Veľa záležalo na spätosti medzi konšpiratívnym štábom – vojenským ústredím a odbojovými dôstojníkmi v posádkach. Výsostne dôležitý bol vývoj vzťahov a spolupráca medzi vojenským ústredím a politickými činiteľmi.

Letné mesiace júl – august 1944 boli rozhodujúcou etapou v prípravách povstania. Vojenské ústredie pevne zakotvilo prevažne v posádkach, ktoré podliehali VPV v Banskej Bystrici. Golian ako náčelník štábu VPV a spolu s ním ďalší dôstojníci nadväzovali a udržiavali konšpiratívne styky, ktoré sa dali vhodne kamuflovať. Golian si uvedomoval výnimočné postavenie štábneho dôstojníka. V júli 1944 do Londýna hlásil: „*Moje oficielní funkce umožňuje mně práci ve vojenské organizaci tak, jako žádná jiná.*“¹¹ V skutočnosti toto optimistické hlásenie platilo len vo vzťahu k tzv. zápoľnej armáde, k posádkam, v ktorých sa nachádzali väčšinou náhradné jednotky. Pritom poľná armáda, 1. a 2. divízia, bola od mája – júna 1944 rozmiestnená na východnom Slovensku pod

¹¹ PREČAN, Vilém (ed.): *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 237.

velením generála Augusta Malára. Práve Malárova armáda bola najslabším článkom vojenskej konšpirácie, hoci jej projekt povstania určoval kľúčový význam. Otvorené problémy okolo Malárovej armády sa ako červená niť tiahnu až do konca augusta 1944.

Goliana a ním vedené vojenské ústredie treba – pokiaľ išlo o prípravu – hodnotiť kriticky. Golian sa nedokázal presadiť najmä v styku so staršími a vyššími dôstojníkmi. Avšak jednostranná a zaujatá kritika v dielach oficiálnych historikov a publicistov, desaťročia opakovaná v rôznych obmenách, bola znevažovaním Golianovho zástoja v povstaní. Napríklad Gustáv Husák napísal: „*Golian nemal osobné vlastnosti potrebné pre vojenského veliteľa a organizátora povstaleckej armády väčšieho formátu.*”¹² Kto však tieto vlastnosti mal? Citovaná charakteristika nápadne kontrastuje so súčasným preceňovaním významu partizánov, komunistickej strany a jej predstaviteľov. Ako obvinenie znie veta: „*Golian nevedel stmeliť okolo seba najrôznejšie skupiny dôstojníkov, ako sa z rôznych príčin (politických i osobných) v armáde vyvinuli, nevedel ich zjednotiť do jedného prúdu a podriaďiť svojmu veleniu, nevedel podchytiť antifašistické nálady medzi vojakmi a nižšími dôstojníkmi, oprieť sa o ne a tak do hĺbky rozčleniť ilegálnu organizáciu v armáde.*”¹³ Takto formulované úlohy boli nad sily a možnosti Goliana a jeho spolupracovníkov.

Husák a jeho epigóni teda kritizovali Goliana nešetrným spôsobom, ktorý viedol k deformovanému výkladu povstania. Pokúsim sa v tomto diele ukázať, kto v rezistencii oslaboval Golianovu autoritu, kto vedome konal za jeho chrbtom a kto ho staval pred hotovú vec. V záujme historickej pravdy treba nastaviť rovnako vysokú latku všetkým vedúcim organizátorom povstania – vojakom aj politikom.

S vojenským ústredím nadväzovali kontakty spravodajské skupiny, ktoré vyslali čs. vojenské orgány zo zahraničia. V noci z 9. na 10. júna 1944 bola v priestore Veľkých Uheriec parašutovaná trojčlenná skupina Manganese (František Bíroš, Drahomír Vaňura a Štefan Košina). Manganese najprv nadviazala spojenie so Šrobárovou skupinou

¹² HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. III. vydanie. Bratislava: Pravda, 1974, s. 235.

¹³ Tamtiež, s. 236.

a potom aj s vojenským ústredím.¹⁴ Pri zoskoku však prišla o vysielачky a svoje skutočné poslanie uplatnila až počas SNP a pri ústupe do hôr. Z východu, od čs. vojenskej misie v Moskve, prišli v noci z 26. na 27. júna 1944 tri dvojice spravodajcov. Dvojicu Čapliar – Kapinec čoskoro po zoskoku zatkli. Avšak parašutisti-spravodajcovia Karol Grün, Štefan Kuchárek, Juraj Lakota a Anton Bukový bez väčších komplikácií zapustili korene na domácej pôde. Karol Grün sa prostredníctvom príbuzného Štefana Vážneho, správcu kameňolomu pri Hornej Štubni, dostal do styku s vojenským ústredím.

Uvedení parašutisti-spravodajcovia prišli v čase, keď už vojenské ústredie udržovalo s čs. MNO v Londýne obojstranné rádiospojenie. Okolo tajných vysielачiek pôsobili zohraté a spoľahlivé kolektívy. Pri vysielачke Vít na Sliachi bol etablovaný kapitán Jaroslav Krátký-Zdena, styčný a spravodajský dôstojník z Londýna.¹⁵ Preto príchod parašutistov-spravodajcov pozoruhodnejšie neovplyvnil výmenu informácií medzi domácim a zahraničným odbojom. Avšak ich pôsobenie súviselo s aktivizáciou vojenského odboja. Manganese bola podriadená Krátkemu-Zdene. Parašutisti-spravodajcovia od Píku plnili podľa okolností svoje dlhodobé poslanie.

V súlade s vojenskými prípravami sa uskutočňovali viaceré hospodárske a finančné opatrenia. V tejto oblasti zohrali dôležitú úlohu Dr. Imrich Karvaš a Dr. Peter Zafko, hlavné postavy ekonomiky Slovenskej republiky.

Peter Zafko, uznávaný národohospodár, bol poslancom slovenského snemu, funkcionárom ev. cirkvi atď. Z hľadiska skúmanej témy nemožno nespomenúť jeho funkciu predsedu Ústredného združenia slovenského priemyslu v Bratislave. Vzhľadom na jeho predchádzajúce styky s činiteľmi odboja ho v januári 1944 koptovali za člena ilegálnej SNR.

¹⁴ Podrobnejšie o Manganese pozri JABLONICKÝ, Jozef: *Z ilegality do povstania*. Bratislava: EPOCHA, 1969, s. 280 – 283; LAVIČKA, Václav: *Stretnutie a spolupráca so skupinou Manganese*. In: KVETKO, Martin – LIČKO, Miroslav Ján (eds.): *Zborník úvah a osobných spomienok o Slovenskom národnom povstaní*. Toronto: Stála konferencia slovenských demokratických exulantov, 1976, s. 201 – 208.

¹⁵ J. Krátký (1911 – 1945) prišiel z Turecka na Slovensko na sfaľovaný pas v marci 1944. Hoci jeho činnosť nemožno hodnotiť jednoznačne kladne, treba na druhej strane pranievať praktiky oficiálnej historiografie, ktorá ho hodnotí falošne a tendenčne. Napríklad Václav Král o ňom napísal: „Benešův agent, pracující dříve ve službách britské tajné služby“. Pozri KRÁL, Václav: *Osvobození Československa*. Praha: Academia, 1975, s. 81.

Imrich Karvaš zastával dve exponované funkcie: bol guvernérom Slovenskej národnej banky (SNB) a prednostom Najvyššieho úradu pre zásobovanie (NÚZ). Zúčastňoval sa na zasadnutiach slovenskej vlády, a preto bol dobre informovaný aj o politických otázkach. Karvaša, hoci nebol ľudák, vo veciach finančných a hospodárskych rešpektoval prezident Tiso aj členovia slovenskej vlády. S Karvašovým súhlasom sa v rámci hospodárskych príprav povstania (oficiálne ako evakuácia) deponovali tri miliardy slovenských korún v banskobystrickej filiálke SNB. Ako prednosta NÚZ kryl chrbát tým, ktorí premiestňovali zásoby na pripravované povstanie. V NÚZ zamestnával (!) niekoľkých komunistov – Jána Púlla, Michala Faltána a ďalších. S Husákom udržoval spoločenské styky, ktoré poslúžili veci odboja. Napriek tomu všetkému nemožno súhlasiť s ľudáckym publicistom Františkom Vnukom, že Karvaš bol organizátorom povstania číslo jeden.¹⁶

Prednosta VI. odboru NÚZ Dr. Jozef Stanek mal v rezorte hospodárenie so zásobami surovín a priemyselných výrobkov. Stanek v dohode s Karvašom a v spolupráci so Zatkom a inými v rámci evakuácie prikázal rozmiestňovať zásoby na strednom Slovensku. Referent pre pohonné hmoty na NÚZ podplukovník Henrich Makoň zatajoval pred nemeckými orgánmi strategické zásoby benzínu, ktoré sa tiež umiestnili na predpokladanom povstaleckom území. Aj v Obilnej spoločnosti pre Slovensko (OSS) viacerí pracovníci pod vedením Ing. Dalibora Krna rozmiestňovali zásoby obilia, múky, strukovín a iných požívatin v dohode s Karvašom a Zatkom.¹⁷ Bez týchto hospodárskych príprav by sa boli povstalci ocitli vo veľkých zásobovacích ťažkostiach.

Prípravy povstania si vyžadovali spoločný a jednotný postup rozhodujúcich síl v odboji, vzájomnú dôveru a určenie naliehavých úloh. Preto sa uprostred leta – 27. júla – v Žarnovíckej doline pri obci Čremošné uskutočnila porada členov SNR a vojenského ústredia.¹⁸ Prvý

¹⁶ VNUK, František: *Neuveriteľné sprisahanie*. Middletown: (sine nomine), 1964, s. 164.

¹⁷ D. Krno (1901 – 1983), vtedy generálny riaditeľ OSS, bol švagrom P. Zátka. Po tejto linke sa zapojil do opisovanej akcie. Je o ňom vykonštruované, že „z poverenia V. ileg. ústr. vedenia KSS hosp. zabezpečoval prípravu ozbrojeného povstania“. Pozri PLEVZA, Viliam – VLADĀR, Jozef – ŽIŠKOVÁ-MOROŇOVÁ, Katarína (eds.): *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. V. zväzok. Bratislava: Pravda, 1984, s. 259.

¹⁸ V historiografii sa uvádza aj dátum 20. júl 1944, lebo ho uvádzajú niektorí účastníci porady, napr. G. Husák a J. Marko.

a posledný raz pred povstaním sa zišli všetci členovia SNR (K. Šmidke, G. Husák, L. Novomeský, I. Horváth, P. Zaľko, J. Lettrich, M. Josko, J. Ursíny) so zástupcami vojenského ústredia. Za vojakov prišli Ján Golian, Jozef Marko, Mikuláš Ferjenčík a Milan Polák. V poľovníckej chate sa hovorilo o politických a vojenských aspektoch príprav povstania. Z Husákovej strany odznela aj kritika, že vojenské ústredie zabezpečuje prípravu len na úrovni dôstojníckych špičiek. Poradu v Žarnovickej doline opísal Husák spôsobom, ku ktorému mám výhrady. Napríklad podľa Husáka: „*S východoslovenskými divíziami má Golian spojenie cez Talského, ktorý je tam zástupcom veliteľa, cez plukovníka Markusa a ďalších dôstojníkov jednotlivých divízií.*“¹⁹ Dokonca vraj: „*Funkciou povstaleckého veliteľa na východe poveril Golian plukovníka Talského.*“²⁰ V skutočnosti však v čase porady v Žarnovickej doline Talský vôbec nepôsobil na armádnom veliteľstve (ďalej AV) v Prešove, nebol zástupca veliteľa Malára ani nemal spomínané konšpiratívne poverenie od Goliana. Lenže znormalizovaná historiografia sa opiera o Husákove memoáre. O priebehu a výsledku porady v Žarnovickej doline o úlohe Malárovej armády uvádza: „*Dohodlo sa, že tieto divízie otvoria cestu na Slovensko Sovietskej armáde cez Karpaty, umožnia rýchle spojenie s ozbrojenými jednotkami Slovenského národného povstania a zároveň tým urýchlia postup Sovietskej armády do Dunajskej nížiny. Pre túto akciu Slovenská národná rada rákala s plk. V. Talským.*“²¹ V skutočnosti Talský o diani v Žarnovickej doline nevedel.

V Žarnovickej doline sa dohodlo, že sa ilegálna SNR rozšíri o ďalších dvoch členov, o Ing. Jozefa Styka a Dr. Jozefa Šoltésza.²² Styk bol bývalý agrárnik a Šoltész sociálny demokrat.

Ing. Jozef Styk, známy funkcionár agrárnej strany, bol politicky spätý s Ursíny a Lettrichom (s Ursíny bol aj v príbuzenskom vzťahu). Bol nepochybne agilným činiteľom demokratického odboja, v jeho bratislavskom byte sa konali viaceré konšpiratívne porady a bol dobre infor-

¹⁹ HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. III. vydanie. Bratislava: Pravda, 1974, s. 174.

²⁰ Tamtiež, s. 175.

²¹ KROPILÁK, Miroslav (ed.): *Dejiny Slovenska*. V. (1918 – 1945) Bratislava: Veda, 1985, s. 450.

O vykonštruovanom poverení V. Talského v Žarnovickej doline pozri tiež KROPILÁK, Miroslav: *Slovenské národné povstanie*. Bratislava: Obzor, 1974, s. 86.

²² LETTRICH, Jozef: *O Slovenskej národnej rade*. Bratislava: Povereníctvo SNR pre informácie, (sine anno), s. 18; HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. III. vydanie. Bratislava: Pravda, 1974, s. 173.

movaný o prípravách povstania.²³ Stykom sa však iba rozšírila agrárna zložka ilegálnej SNR.

V prípade sociálneho demokrata Dr. Jozefa Šoltésza o jeho pribratí do ilegálnej SNR viac rozhodovala osobná známosť s Husákom než zástoj v rezistencii. Šoltész sa o tomto poverení do vzniku povstania ani nedozvedel. Pritom v tomto období neprejavoval žiadnu pozoruhodnejšiu odbojovú činnosť; býval v Nitre, kde zastával výhodnú funkciu riaditeľa Eckensteinovej sladovne, a na prípravách povstania sa nezúčastnil. To nie je práve najlepšia vizitka pre komunistov, ktorí ho forsírovali.

Ani senický advokát a spisovateľ Dr. Ivan Horváth, v SNR figurujúci ako sociálny demokrat, sa nezúčastnil bezprostredných príprav, ba ani samého povstania. O reprezentatívnej jednote odbojových zložiek a síl sa síce hovorilo, ale ilegálna SNR ani v tomto čase nevyužila reálne možnosti na svoje rozšírenie o zástupcov uznávaných a osvedčených odbojových skupín. Mám na mysli predovšetkým Šrobárovu skupinu a Flóru. Antičechoslovakizmus komunistov v SNR rozhodujúcou mierou spôsobil, že sa na porade v Žarnovíckej doline prepásla vhodná príležitosť na rozšírenie organizačnej a politickej základne SNR.²⁴ Medzery v zjednocovacom procese trvali. Ale podľa Husáka vraj: „Koncom júla 1944 nebolo už v antifašistickom tábore na Slovensku pochybností o tom, že sa bojovať bude, a to všetkými silami.“²⁵ Je to zraniteľné tvrdenie. V skutočnosti odbojové sily, antifašistický tábor, neboli až tak bojovo naladené ani zomknuté pod jednotné vedenie. Avšak členovia SNR v rozpore so skutočným stavom preceňovali stupeň zjednotenia odboja a svoj vplyv v jeho vedení. V stanovisku ilegálnej SNR (krycie označenie AAA) k odkazom prezidenta Beneša koncom júla 1944 sa napríklad uviedlo: „Autorita AAA sa každým dňom v politických a vojenských kruhoch zväčšuje a v širokých vrstvách slovenského ľudu má

²³ LETTRICH, Jozef – URSÍNÝ, Ján: *Na päťdesiatku povereníka Ing. Styka*. In: Čas, roč. IV., č. 65, Bratislava, Demokratická strana, 19. marca 1947, s. 3.

²⁴ Pri príležitosti 1. výročia porady v Čremošnom Nové slovo o. i. publikovalo: „Bolo tiež konštatované, že dohoda so Šrobárovou skupinou pre rozpory politické, i z dôvodov konšpiračných, t. č. možná nie je.“ Pozri *Výročie významnej schôdze*. In: Nové slovo, roč. II., č. 9, Bratislava, Dr. G. Husák, 27. júla 1945, s. 9.

²⁵ HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. III. vydanie. Bratislava: Pravda, 1974, s. 175.

rozhodujúce miesto.²⁶ Široké vrstvy slovenského ľudu o existencii SNR ani netušili. Ani v politických a vojenských kruhoch (mám na zreteli kruhy v rezistencii) nebola ilegálna SNR (ústredie Anna) jednoznačnou autoritou.

Z pochopiteľných konšpiratívnych dôvodov v Žarnovickej doline zápisnicu nepísali, takže ako prameň zostávajú iba spomienky účastníkov porady. Hoci sa memoáre v niečom rozchádzajú, vcelku možno prísť k záveru, že porada bola v znamení záväzkov, z ktorých ako najzávažnejšie uvádzam:

1. Potvrdilo sa rozhodnutie spoločne pokračovať v prípravách povstania.
2. Za hlavnú ozbrojenú silu v projekte povstania sa považovala slovenská armáda. Tým sa potvrdila autorita a význam vojenského ústredia.
3. Spoluprácu medzi SNR a vojenským ústredím mali zabezpečovať dvaja členovia SNR – Karol Šmidke a Ján Ursíny, ktorí pri vojenskom ústredí mali operatívne rozhodovať a konať v mene SNR. V tejto súvislosti sa hovorilo aj o vojenskej rade SNR (Šmidke, Ursíny, Golian, Marko, Ferjenčík).
4. Prípravy povstania skoordinať s operačnými plánmi Červenej armády. S tým priamo súvisela naliehavá úloha vyslať delegáciu SNR do Sovietskeho zväzu. Lietadlo a technickú stránku odletu malo zabezpečiť vojenské ústredie.

Stretnutie členov SNR a vojenského ústredia v Žarnovickej doline sa uskutočnilo v čase, keď sa s postupom Červenej armády na východnom fronte začali na oboch stranách – sovietskej aj nemeckej – robiť opatrenia na postupné začlenenie Slovenska do priamej vojnovéj konfrontácie. Front bol síce ešte mimo Slovenska, ale stále sa približoval k jeho hraniciam.

²⁶ PREČAN, Vilém (ed.): *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 260; pozri tiež KLIMEŠ, Miloš – LESJUK, Petr – MALÁ, Irena – PREČAN, Vilém: *Cesta ke květnu*. I. díl, I. svazek. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 166.

